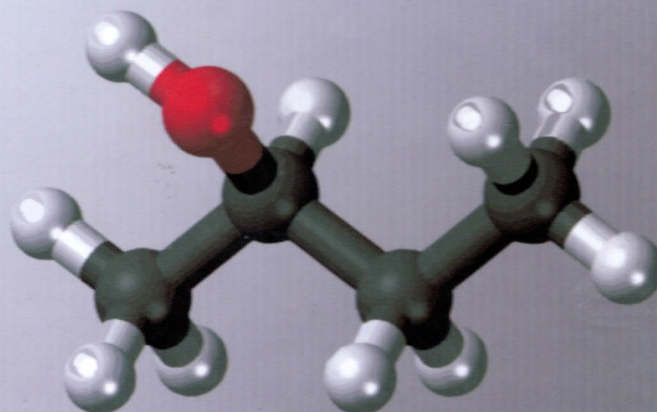

S.F. Abduraxmonov

**GETEROTSIKLIK
BIRIKMALAR
KIMYOSI**

O'quv qo'llanma

S.F. Abduraxmonov

GETEROTSIKLIK BIRIKMALAR KIMYOSI

**Kimyo (fan yo'nalishlari bo'yicha) mutaxassisligi
magistrantlari uchun o'quv qo'llanma**

**“Durdona” nashriyoti
Buxoro – 2023**

UO'K 547.7(075.8)

24.6ya73

A 15

Abduraxmonov, S.F.

Geterotsiklik birikmalar kimyosi [Matn] : o'quv qo'llanma / S.F.

Abduraxmonov .- Buxoro: "Sadridin Salim Buxoriy" Durdona, 2023.-184 b.

KBK 24.6ya73

Qo'llanmada geterohalqali birikmalarning sinflanishi, nomlanishi, olinish usullari, tuzilishi, fizikaviy va kimyoviy xossalari, ishlatilishi bayon qilingan.

Tarqizchilar:

BuxDU organik va fizkolloid kimyo kafedrasi professori **M.Y. Ergashov**

Navoiy davlat konchilik va texnologiyalar universiteti "Kimyoviy texnologiya" kafedrasi dotsenti, k.f.n., dots. **Q.Sh. Husenov**

**O'quv qo'llanma Buxoro davlat universitetining 2022-yil 26-dekabrda 587-sonli burug'i bilan nashr etishga tavsiya etilgan.
Qayd etish raqam 587-11.**

ISBN 978-9943-9046-6-8

MUNDARIJA

Soʻz boshi.....	3
1- bob. Geterohalqali birikmalarning sinflanishi va nomlanishi ...	4
1. Geterohalqali birikmalar haqida tushunchalar	4
2. Geterohalqali birikmalarning sinflanishi	4
3. Geterohalqali birikmalarning nomlanishi.....	10
2-bob. Bir geteroatomli uch va toʻrt aʻzoli geterotsikllar	18
1. Aziridin (etilenimin).....	18
2. Azetidin (trimetilenimin).....	21
3. Oksiran (etilen oksidi).....	23
4. Oksetan (trimetilenoksid).....	25
5. Tiiran (etilensulʻfid).....	26
6. Tietan (trimetilensulʻfid).....	27
7. Fosfiran, fosfetan va almashingan fosfetanlar.....	28
8. Azirinlar va azetinlar	29
3- bob. Ikki geteroatomli uch va toʻrt aʻzoli geterotsikllar.....	33
1. Ikki geteroatomli uch va toʻrt aʻzoli geterotsikllar haqida umumiy tushuncha.....	33
2. Diaziridinlar va diazetidinlar.....	33
4.1,2-Diazetinlar.....	40
5. Oksaziridinlar	41
4- bob. Bir geteroatomli besh aʻzoli geterohalqali birikmalar.	45
1. Bir geteroatomli besh aʻzoli geterohalqali birikmalarning tuzilishi	45
2. Olinishi	48
3. Pirrolning muhim tabiiy birikmalari	54
4. Indol	58
5-bob. Kislorod, oltingugurt, kremniy, germaniy, fosfor, mishyak va selen saqlangan besh aʻzoli geterotsikllar.....	69
1. Furan va uning hosilalari.....	69
2. Tiofen va uning hosilalari	82
3. Kremniy, germaniy, fosfor, mishyak va selen atomlarini saqlagan besh aʻzoli geterotsikllar	89
6-bob. Ikki va undan ortiq geteroatomli besh aʻzoli geterotsikllar (azollar)	94
1. Halqasida ikkita azot atomi bor besh aʻzoli geterotsikllar	94

2. Halqasida ikkita har xil geteroatomi bor besh a`zoli geterotsikllar.....	107
3. Uch geteroatomli besh a`zoli geterotsikllar	113
4. Tetrazollar	120
7-bob. Piridin va uning hosilalari.....	124
1. Piridin va uning hosilalari	124
2. Olinish usullari	125
3. Tuzilishi.....	127
4. Kimyoviy xossalari	129
5. Piridinning ayrim gomologlari va hosilalari	136
8-bob. Xinolin, izoxinolin, akridin, piran, tiapiran va ularning hosilalari	138
1. Xinolin va uning hosilalari.....	138
2. Izoxinolin va uning hosilalari.....	143
3. Akridin va uning hosilalari.....	146
4. Halqasida bitta kislorod atomi bor olti a`zoli geterotsikllar.....	148
5. Halqasida bitta oltingugurt atomi bor olti a`zoli geterotsikllar.	155
9-bob. Ikki va undan ortiq geteraoatomli olti a`zoli geterotsikllar	157
1. Halqasida ikkita azot atomi bor olti a`zoli geterotsikllar (diazinlar)	157
2. Halqasida ikkita kislorod bor olti a`zoli geterotsikllar (dioksanlar)	163
3. Halqasida uchta azot atomi bor olti a`zoli geterotsikllar (triazinlar).....	166
10-bob. Bitsiklik geterotsikllar	172
1. Purin	172
2. Pteridin	178
Foydalanilgan adabiyotlar	180

ISBN 978-9943-9046-6-8

9 789943 904668